

l'ensenyament de la religió; i Max Pérez, sobre la immortalitat de l'ànima dels animals. Déu-n'hi-doret, quin tresor balmesià! Tota aquesta riquesa d'intuïcions semblaria que confirmen un gran llegat, si més no...

Després d'haver llegit les diverses comunicacions, una sensació de derrota ens envaïx, ja que el llegat de Balmes, sobre el qual s'interrogava el títol del llibre, s'ha perdut o, almenys, els seus rèdits semblen haver-se exhaurit a hores d'ara. Coincideixen amb aquesta opinió: Vilanova, quan afirma que «la presència de Jaume Balmes al llarg del segle XX, en un procés de gran recorregut que va portar-lo de la glòria a l'oblit» (pàg. 48); Roviró, assenyalant que «Balmes és l'oblidat més important dels nostres clàssics» (pàg. 62); i Fioraso, reblant que «el seu nom va ressonar molts anys després de la seva mort, i en part ressona fins i tot ara, però gairebé només com un “pare noble”» (pàg. 209). Si bé és cert que ens podem consolar afirmant que els clàssics ho són perquè ja no els llegeixen (Roviró), no ens veiem amb cor d'atrevir-nos a escriure un d'aquells epitafis rotunds, que tant li agradaven fer a Josep Pla com a *oratio finis* sobre els nostres homenots il·lustres, i acabar exclamant que «Balmes és Balmes», i amb això ja ha estat dit tot quan no s'ha dit res, i continuar la vetlla del mort amb paraules de simple compliment. El millor encomi que podríem fer a Balmes és recordar-lo llegint-lo.

Ramon ROSALES SEBASTIÀ
Facultat de Filosofia (URL)

Ramon M. Nogués,
La salut espiritual.

Barcelona: Fragmenta Editorial,
2016, 322 pàg.

El darrer dels llibres del reconegut biòleg i capellà Ramon M. Nogués és un tractat sobre l'espiritualitat entesa com una dimensió antropològicament essencial que configura i aconsegueix l'ésser humà. En el marc de la interrelació de les diverses competències conegudes que defineixen la persona humana, estudiades des de la perspectiva de la neurobiologia fonamental, aquest assaig s'endinsa en aspectes absolutament transcendents de l'experiència del viure des del coneixement més biològic del sistema nerviós central. Mitjançant la comprensió anatomofuncional del cervell vinculat a les necessitats més primàries i biofísiques, també analitza l'espai intel·lectual i del raonament, de la mà de la dimensió emocional de la persona. L'objectiu és analitzar el que l'autor anomena el cervell de luxe, el qual ens obre el viure a la plenitud de l'experiència estètica, ètica i espiritual.

El llibre de Nogués parteix d'una reflexió primera sobre la desorientació espiritual que pateix el món del segle XXI, en especial a Occident. Ho fa sota la premissa clara del reconeixement ja inexcusable de la capacitat de la ment humana de fer possible la consciència reflexiva, la concepció del propi jo, i l'opció d'un llenguatge simbòlic abstracte i recursiu, que han fet possible el seu raonament. Argumenta que l'espiritualitat neix obligadament d'una necessitat hu-

mana d'horitzons on simbolitzar respostes a qüestions essencials per al viure. La descriu com una necessitat no necessària que esdevé possible des de la llibertat de l'experiència humana en evolució.

Comença descrivint el cervell humà com una de les més perfectes realitats mai creades per l'evolució de les espècies. La relació del cervell amb el cos humà s'explica per diverses xarxes perfectament travades i estructurades anatomo-funcionalment. És gràcies a un sistema nerviós central que participa de les funcions superiors i més complexes de la persona i d'un sistema nerviós perifèric al qual es vincula. Aquest darrer s'estructura en un sistema nerviós esquelètic, responsable de tasques sensorials i motrius, i un de vegetatiu o autònom, que fa possibles les funcions vitals més essencials. Insisteix l'autor que aquest entramat està perfectament assistit i dibuixat en xarxa. Totes les parts hi participen, esdevenint un conjunt harmònic de plurals dimensions que ens fan viure com un tot, compartint experiències somàtiques, emocionals, intel·lectuals i, finalment, com es defensarà, espirituals.

Entre d'altres, l'autor fonamenta l'antropològica dimensió luxosa de l'espiritualitat en la persona sobre la tesi que prové de reconèixer i demostrar la clara correspondència entre funcions cerebrals i fenòmens mentals. El sistema nerviós s'explica per algunes funcions determinants: la funció de coordinació i homeòstasi de l'organisme, pròpia del tronc cerebral, la part més arcaica del nostre sistema; les funcions de supervivència elementals i les bàsiques d'actua-

ció grupal, que, gràcies al que anomenem diencèfal, actua de subcervell de la vida vegetativa; les funcions relacionades amb reconèixer, integrar i coordinar el món emocional del viure, ubicades en l'àrea límbica cerebral, i el neocòrtex, que cobreix tot l'encèfal. El còrtex, aquesta estructura que s'ha desplegat extraordinàriament en les darreres evolucions dels homínids, fa les funcions d'abstracció de les realitats, del raonament, de l'ús del símbol i el llenguatge i de la consciència reflexiva que li permeten plantificar, sentir-se lliure, així com el capaciten per a un «cervell de luxe» que explicarà experiències transcendents com la de l'espiritualitat.

La consciència com a funció mental diferenciada en l'espècie humana pot explicar-se segons models neurobiològics. Tot i reconèixer-ne la realitat, no han acabat d'esbrinar amb certesa un espai neural concret que la pugui explicar. Els autors als quals es refereix Nogués coincideixen en el fet que, tot i la segura participació del còrtex prefrontal i temporoparietal, l'experiència personal de la consciència reflexiva és fruit d'una xarxa activa que implica diferents zones cerebrals. Altrament, podem considerar la consciència des de la mirada psicològica i des dels marcs filosòfic i ontològic del pensament, que la descriuen vinculada a l'esperit. En qualsevol dels casos, explica Nogués, l'abordatge de la consciència és molt proper al de les espiritualitats.

El jo, que no es descriu en el text com la consciència i que ens permet elaborar el nostre avançat sistema nerviós central,

té unes bases neurològiques clares, encara que no disposem d'una evidència que localitzi una específica àrea anatòmica que l'expliqui del tot. Aquest jo dona unitat a les diverses realitats de les quals fem experiència, siguin conscients o inconscients. El jo neurològic requerirà un jo psicològic que ens diferencia del no-jo, permetent-nos esdevenir conscientment únics i diferents. Igualment, es diferenciarà d'un jo ètic que explicaria els comportaments que orienten les nostres accions envers nosaltres o envers l'altre, tant la persona individual com el grup col·lectiu, que és aquell sobre els quals actua de manera inconscient la ment extensa de la cultura i el context social, donant forma al que coneixem com a jo social que vehicula espais de creixement i qualitat de vida positius. Finalment, queda el jo metafísic, tal com el descriu l'autor, que intenta transcendir en el dia a dia i que cerca anhelant una experiència que les diferents cultures han explicat. Experiències del tot, del buit, o que s'han personalitzat en deïtats. En qualsevol cas, la consciència reflexiva i el jo que el nostre sistema nerviós ens ha permès viure, d'acord amb l'evolució de la qual coparticipem, demanen la llibertat. Efectivament, el text, sense negar el principi científic de la causalitat, admet que els sistemes hipercomplexos contempen conjuntament la teoria de la indeterminació, que genera espais de llibertat que permeten abocar l'ésser humà a les transcendències.

Aquest trajecte humà vers les transcendències que depassen les necessitats

fonamentals, les quals s'expliquen gràcies a sòlides xarxes neuronals més que no pas a estructures neurals definides, gratuïtes i sempre obertes al misteri i a l'indeterminat, s'expressen amb l'imaginari i amb el simbolisme metafòric, així com permeten equilibrar i harmonitzar moltes funcions superiors vitals, somàtiques, cognitives i emocionals en la persona que hi accedeix. Es manifesten en espais que l'autor anomena com a transcendències, les quals poden ser de diversos tipus. Les transcendències estètiques són capaces d'explicar valors arcaics com els de la bellesa i la proporcionalitat, o l'art com a expressió cognitiva i emocional alhora, cercadora de veritats primeres. En segon lloc, les transcendències ètiques ens apropen a la vivència interior de valors i principis relacionats amb fer el bé, en evitar el mal i actuar segons els paràmetres de les accions que potencien la llibertat individual, la dignitat i la justícia social. Finalment, ens queden les transcendències espirituals i religioses, capaces de referenciar les nostres accions i comportaments, adhesions i vòlers a veritats superiors, realitats no empíriques, que donen profunditat a la vida i consistència als interrogants més profunds que suscita un viure que es vol viure amb sentit, ja sigui expressat en marcs institucionalitzats i referents de les religions diverses o bé en els de les nombroses savieses de vida, centrades en l'aprofundiment interior desinstitucionalitzat. Altres conceptes que l'autor relaciona amb les transcendències vinculades amb l'espiritualitat són l'amor i la utopia.

Sobre les espiritualitats, el text s'endinsa a remarcar unes característiques que les fan espais de dimensió humana excepcionals. En destaca la funció guaridora de la persona, en el sentit que el seu conreu adult permet equilibrar la persona, segons que han propiciat diverses escoles terapèutiques al llarg de la història de la humanitat. Té un efecte hedonista i balsàmic alhora, i propicia estats de felicitat i benestar del viure. La descoberta de l'espiritualitat capacita la persona en el compromís per a l'alliberament individual, per a la llibertat col·lectiva i per a la cerca d'un món més just, mentre fa una crida a estimar la natura i la creació tota com a autèntic i únic hàbitat heretat per l'ésser humà. És capaç de desvetllar el sentit per la bellesa i per la recerca de la mirada holística que ens permet experiències místiques i que eixamplen horitzons, des de l'experiència de la llibertat i de la unió personal amb el Tot.

Aquesta espiritualitat que explica l'autor com a dimensió antropològica inherent que caldria desplegar avui més que mai, demanarà un marc intel·lectual suficient que la faci entenedora i plausible, que tingui un fonament raonable. Aquesta saviesa s'haurà de poder inserir fins i tot en cada realitat històrica, creadora de l'equilibri necessari per viure del real, on ens és real el viure de l'home ressituat per la ciència, la psicologia i la biologia dels darrers segles. Demanarà també un món neural on les dimensions racional i emocional, relligades per sentiments humanitzadors, juguin un rol important com a pont entre el món emocional i el racional. Una de les prin-

cipals funcions de l'espiritualitat és la d'harmonitzar els espais emocionals amb els racionals del nostre món interior. Els sentiments, fruit de les emocions treballades a la llum de la raó, desplegaran finalment actituds sanes en la persona, virtuts del viure virtuosament i sana, que les diverses tradicions expliquen a bastament, relacionant-se amb escoles i pràctiques iniciàtiques diverses. Esdevenen constants espirituals universals, tant la confiança transcendental i el coratge ètic com la confiança en l'ésser.

Aquestes característiques de les espiritualitats a les quals hem arribat pel camí de la cerca d'espais cerebrals de luxe a partir de les xarxes del món somàtic, intel·lectual i emocional ens permeten fer experiència de Déu. Una experiència de l'inefable per definició, al qual ens referim per mitjà del llenguatge simbòlic, que, sense context ni història, ha estat capaç de lliurar l'home a la seva cerca des de sempre. Podem seguir-ne les traces des del més proper neolític, de l'edat de bronze o la de ferro o de la mateixa era axial de Jasper als segles VIII-VI a. C. Un Déu que tradueix les espiritualitats però no les explica totes. Imprescindiblement requereix de la persona humana el lliure albir, l'anhel amorós que suposa l'*ek-sistència*, la via sentimental d'accés i el reconeixement del Misteri.

En uns darrers capítols, el text ens il·lumina respecte de la relació que les espiritualitats tenen amb el sexe femení, destacant-ne el greuge històric comès, i les implicacions de la realitat social i cultural de cada entorn en el desplegament i la vivència espiritual humana.

L'espiritualitat, dimensió antropològica innegable que relliga les capacitats de la ment humana, esdevé així un espai luxós que ens permet transcendir, aprofundir en la recerca personal de Déu i equilibrar i harmonitzar la vida de manera sana i integradora.

Jaume DURAN
Facultat de Filosofia (URL)

Antonio Bergamo,
Levinas e la curvatura dello spazio intersoggettivo.

Roma: Città Nuova, 2018, 142 pàg.

L'obra d'Emmanuel Levinas (1906-1995) ha estat sense cap mena de dubte un dels esdeveniments cabdals de la filosofia contemporània. Jueu lituà, es trobà ja des de la seva infantesa a la frontissa entre Orient i Occident. Tingué el rus com a llengua materna i fou la densitat moral i espiritual de literats com Dostoiévski la que encoratjà la seva vocació filosòfica. Aprengué l'hebreu de nen, amb els seus germans, per acostar-se a les Santes Escripures, font hebrea del pensament que marcaria profundament la seva filosofia, seguint les petjades de Rosenzweig. Amb la mirada posada a Europa, es formà a Estrasburg i, posteriorment, a Friburg, on conegué Husserl i Heidegger. I el seu itinerari vital el portaria finalment a França, on fent-se seva la llengua de la pàtria que l'acollí —com si assumís radicalment, fins i tot en això, la condició exodal de l'existència jueva— escriuria en francès la seva obra filosòfica.

Dues han estat com a mínim les aportacions crucials de Levinas a la filosofia francesa del segle XX, tal com recordava Jacques Derrida en l'al·locució pronunciada amb motiu del seu traspàs (*Adieu à Emmanuel Levinas*): d'una banda, la introducció de la fenomenologia a França, als anys 30; de l'altra, el gir profund que ell mateix aniria operant en aquesta fenomenologia, i que el conduiria a afirmar l'ètica com a filosofia primera, la superació de l'horitzó ontològic heideggerià o la reivindicació de la santedat del Sant i de la seva arrel bíblica, més enllà de la sacralitat del cosmos grec i neopagà. En aquests dos esdeveniments decisius, hi trobarà també les seves fonts el *gir teològic de la fenomenologia francesa contemporània*, tant pel seu arrelament i aprofundiment de la proposta de Husserl com per la recuperació, des de la filosofia, d'un diàleg fructífer amb la religió i la teologia. Així, Levinas ha pogut ser llegit amb admiració des d'àmbits molt diversos del pensament, molt més enllà del pensament jueu, i això el fa encara més interessant: des del pare de la desconstrucció o el crític Maurice Blanchot, fins a filòsofs catòlics com Jean-Luc Marion.

Foren, de fet, els ambients catòlics els primers a rebre'l amb entusiasme, fins i tot abans que els mateixos jueus. El pare Van Breda encoratjà la publicació de *Totalitat i Infinit*, el mateix papa sant Joan Pau II —també format de jove en la fenomenologia de la mà del deixeble polonès de Husserl Roman Ingarden— el convidà en diverses ocasions a Castelgandolfo, i fou un salesià, Roger Burggra-